

it op Prof. Dr. H. A. Groen-
Mr G. H. A. Groen-
in togetreden Prof.
mig, de heer J. H. K.
nn en Ds J. L. Schoe-
et uitgeven van een
voor de jeugd. Voor
een Doleantie-archief
sterdam.

dagen bij den uitge-
t Gedenkboek van de
skingsdagen Afschei-
Wegen". Alles wat
g der Tentoonstelling
met de voorgeschied-
boek vermeld. Ook
in, Prof. Schilder, P.
Dr Keizer met de
ministerieele en profes-
alles is in dit Gede-
is geweest, en deze
ven, zal dit werk wel
zal uit dit werk
skingsdagen. Het is
n zal hoe de zoma-
van 1834 dankbaar be-

ekenis.
enen is verluicht
prekers, een foto van
an de Tentoonstelling

MEERDE KERK

bergen.

ORMDE KERK

se, O.-L. pred. met ver-

i.
t.
ht.
faartensdijk.

veen (Dr.)
gt te Drunen.
hulpred. te Loosdun-

'okkema te Amstelve-
eld.

st: Luc. 5:10.

49:9.

t. Tekst: Marc. 4:1.

kst: Hebr. 8:5.

Psalm 65:2.
Dude Pekela.

IER EVANGELIË
OEK

APOSTELN

efte uitgesproken
kaar, overzichtelijk
ngeliën direct zijn

verking er van op
delingen der Apostelen

griek hulpmiddel van
ijn.

n de theologie; an
n hun bijbelles; an
n den Schoolraad
gen; ja, aan ieder
de diensten bewijzen
voren van uitvoerig

bedraagt de prijs 13.75
in bij de Uitgevers

NTRE - GOES
000

RUK

IGELSE

ELIJK LEVEN OP
EKS 1780

IE

Bliggekerke)

t: „MODERNE" RICHTING
ren door zelfonderzoek
ennis het geloofslief-
RISCHE PRACTIJK, de
s aanvaardt en in de
tegenover dat Woord
van de eerstgenoemde
ien in de geschiedenis

in bij de Uitgevers

NTRE - GOES

15e JAARGANG No. 19 8 FEBR. '35

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN
HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE OWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:5

Onder redactie van Prof. Dr K. Schilder, Dr C. Tazelaar en Prof. Dr J. Waterink

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; Ds R. E. van Arkel, Utrecht; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr C. Bouma, 's-Gravenhage; Ds K. Fernhout, Baarn; Prof. Dr T. Hoekstra, Kampen; Dr G. Keizer, De Steeg; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Ds C. Lindeboom, Amsterdam; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Dr J. W. Marmelstein, Amsterdam; Ds F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Ds A. Ringnalda, Ermelo; Dr J. C. Rullmann, Wassenaar; J. Strikwerda, Dokkum; Dr J. Thijs, Zwolle; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Ds J. de Vries, Tilburg; Ds J. D. Wielenga, Franeker; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage.

Stukken voor de Redactie zende men aan den secretaris der Redactie:
Dr C. TAZELAAR, 2e Const. Huygensstr. 77, Amsterdam

Drukkers-Uitgevers:
OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes
Tel. No. 58 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f2.50 per halfjaar bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland f7.50 en voor Ned.-Indië f6.— per jaar.
Advertentiën: 25 ct. per regel. — Losse nummers f0.15.

INHOUD: Hoofdartikel: Vroomheid. V. — Kerkelijk Leven: Pluriformiteit der kerk en epigonisme (nieuwe reeks) XI. Ds Kersten over de bescherming van godsdiensten. Gedenkboek Afscheiding. — Lit. en Kunst: Arthur van Schendel, De Waterman. — Zielfkunde: Zelfkennis. I. — Vakwetenschap en Praktijk: Sophocles' Antigone. IV. — Boek v. d. Week: Erasmiana 1934, II. — Opv. en Onderwijs: Godsdienstige ontwikkeling en Godsdienstige Opvoeding volgens de Individual-Psychologische School. V. — Perschoon. — Boekbespreking. — Correspondentie. — Kerknieuws.

HOOFDARTIKEL

Vroomheid. V.

D. Na al het besprokene is alleen nog onze laatste vraag overgebleven: welke middelen bevorderen de vroomheid?

Deze vraag op zichzelf gaat reeds van een dubbele veronderstelling uit, n.l. dat er middelen zijn, die het leven der vroomheid bevorderen; en voorts, dat deze middelen gebruikt en door ons in dienst genomen moeten worden.

Doch ook bij dit vanzelfsprekende, tweevoudige feit, vinden wij alweer het piëtisme tegenover ons. Dat heeft maar weinig, of heelemaal niet, oog en hart voor deze middelen. Den bijbel noemt het bij voorkeur den bij-bel. Het avondmaal is een plaats, die ge liever vermijden dan zoeken moet; want als ge hier onwaardig verschijnt, eet en drinkt gij u zelf een oordeel. Herinnering aan den doop en onderwijs in de waarheid, christelijke opvoeding en gebed baten u niet en maken zelfs uw gericht des te zwaarder, wanneer ge niet wedergeboren zijt. Gij moet eerst het hart gezet hebben om de wedergeboorte deelachtig te zijn, vóórdat ge aan die andere dingen kunt of moogt toekomen.

Evenzeer is het een piëtistische gedachte, wanneer men waant, dat wij in de remonstrantsche leer der algemeene verzoening terecht zullen komen, wanneer wij altijd weer en nooit anders dan bij het verbond beginnen en vandaar uit zoowel tot geloof als hoelvaardigheid, zoowel tot bekeering als tot het gebruik der sacramenten bewegen en daarin verder leiden willen. 't Is deze mentaliteit, die b.v. ook Ds H. P. Scholte, één van de vaders der Afscheiding getypeerd heeft, toen hij sprak van gemeentelieden, „die, wanneer men aandringt op de eeuwige en onveranderlijke vastheid van het genadeverbond in en met CHRISTUS als het Verbondshoofd, door God met alle uitverkorenen opgericht van voor de grondlegging der eeuwen, dadelijk den mond vol hebben van Brownistische ketterij: die, wanneer men aandringt op geloof aan Gods verbondsbelofte, als iemand de teekenen en zegelen van Gods verbond ontvangen wil, en op eene naar Gods Woord en Wet ingerichte praktijk bij de lidmaten der gemeente, dadelijk beginnen te schreeuwen over Remonstrantsche afwijking.”¹⁾

En iets van deze piëtistische geestesgesteldheid bemerkt ge ook, wanneer ge b.v. des Zondags bij den aanvang van den eredienst der kerk hoort bidden, of God aan de prediking van Zijn Woord ook de werking van Zijn Geest wil paren. Al zal dit gebed ook wel eens beter bedoeld dan gezegd zijn, nochtans is de uitdrukkingswijze onjuist, en vertolkt ze een gedachte, die bij al te velen nog voortleeft.

Want te vragen, dat aan het Woord zich de Geest pare, beteekent bidden om iets, dat er reeds is; om een feit, waarmee wij altijd en ook dan te doen hebben; en is in strikten zin even dwaas en onnoodig als wanneer wij zouden bidden, dat Jezus toch gestorven en opgestaan moge wezen. Want het Woord is nooit zonder den Geest. Hij vergezelt dit op al zijn gangen. Waar het Woord is, is ook de Geest des Heeren. Hij is

het, die het altijd levend en krachtig doet zijn, en bewerkt, dat het doet, wat God behaagt. De Geest is zoozeer altijd met het Woord verbonden, dat door Hem zelfs de letter van het Oude Testament, die slechts op steenen tafels was ingegrift, nochtans doodelijke werking oefende (2 Kor. 3:6). Wij moeten nooit — ook niet in onze terminologie — de mogelijkheid stellen, dat het Woord wel eens zonder werking kon blijven. Maar voor het ernstige feit staande, dat het Woord weer zal gaan doen, wat God behaagt, moeten wij des te dringender bidden, dat door Zijn Geest, Zijn Woord niet verhardend en verdervend werke, maar tot genezing en behoudenis zij.

Behalve echter, dat het piëtisme geneigd is, om het bestaan der middelen te verzwakken, bevat het bovendien heele kringen in zich, die van onze roeping en verantwoordelijkheid tegenover de middelen niets willen weten. Niet wij, maar God moet het in ons werken. Niet door kracht, noch door geweld, maar door 's Heeren Geest gescht.²⁾ het alleen.

Nu is deze exegese van deze laatste uitspraak totaal onhoudbaar. Het is indertijd met name van Dr Kuyper een diepe greep geweest, dat, toen hij ons volk weer met de oude, schriftuurlijke en gereformeerde waarheden bekend maakte, hij het eerste deel van zijn onderwijs afslot met verhandeligen, die aan de „Praktijk der Godzaligheid” gewijd waren. En het was niet minder juist van hem gezien, dat hij speciaal den zuiveren zin van Zacharia 4:6 in 't licht stelde en daarmee aantoonde, dat er inderdaad van een praktijk en van oefeningen der godzaligheid sprake kan en moet wezen; en dat niet de stilzittenden, maar de ijverars de echte dragers zijn van Gods Geest. Want de genoemde schriftplaats wil heelemaal niet Zerubbabel ontmoedigen en hem van zijn werk, den tempelherbouw, afmanen. Zij wil hem, vlak omgekeerd, heilig aanvuren, om, met wat hij ter hand nam, voort te varen, omdat niet kracht noch geweld, doch de Geest des Heeren daardoor het voltooien en zeker doen slagen zal.³⁾

Er bestaan dus middelen, die de vroomheid bevorderen. En op ons rust de roeping om deze te gebruiken. Er moeten bij ons oefeningen zijn tot de praktijk der godzaligheid.

a. Het eerste, dat de vroomheid altijd weer noodig heeft, is het Woord. Aan piëtistische geringschatting van den bijbel en aan het praten — en dan nog wel met verdraaiing van het schriftwoord — over een doode letter, mag niet de minste voet gegeven. Wat Calvijn gezegd moet hebben van het geloof, geldt voor het heele leven der vroomheid, n.l. dat zij evenmin van het Woord kan gescheiden als de stralen van de zon.

Het eenige fundament en de voedingsbodem van alle vroomheid is niets anders dan het Woord, en nog nader: de belofte Gods. Want het geloof „zoekt het leven in God, hetwelk niet in geboden, of in afkondiging van straffen, maar in de belofte der barmhartigheid gevonden wordt. Dus, indien wij niet willen, dat het geloof sidert en wankelt, moeten wij het schragen door de belofte der zaligheid, die door den Heere in eigen beweging en milddadig en meer ter wille van onze ellende dan van onze waardigheid wordt aangeboden.”⁴⁾

Of dit middel, dat de Heere van Zijn kant uit eigen beweging en milddadig ons aanbiedt, even ruim tegenwoordig gebruikt wordt, is een andere kwestie. Het zou een onderwerp op zichzelf zijn, om te onderzoeken, hoe de twintigste-eeuwsche christenen, zoowel in hun persoonlijk leven als in hun huiselijke godsdienst oefeningen met hun bijbel omgaan, en of — en zoo ja, op welke wijze — hij in den regel door hen gebruikt wordt. Maar zooveel kan nu reeds vastgesteld, dat de vroomheid kwijnt en sterven moet als zij zich niet gedurig met de beloften Gods bezighoudt, deze

onderzoekt, en daaruit leeft. Tolle verbum, nulla jam restat fides. Neem het Woord weg, en gij hebt ook geen geloof meer.

b. Voorts moeten wij varen laten de piëtistische geringschatting van belijdenis en dogma, van kerk en ambt, zijn kerkelijk indifferentisme en onkerkelijkheid. In plaats daarvan moet de kerk weer een alles-beheerschende plaats innemen in ons leven. Niet de ecclesiola in ecclesia, niet het kerkje in de kerk, niet het stichtelijk onder-onsje, maar de eeredienst der kerk zal het heiligdom zijn, waar wij in gemeenschap met het gansche volk des verbonds de ontmoeting tusschen God en ons en de sterking van ons leven zoeken.

c. Daarbij moet ook gebroken met de piëtistische, afwerende houding tegenover het avondmaal. Calvijn heeft reeds gewaarschuwd voor degenen, die zulk een male en volkomenheid van geloof en liefde bij het avondmaal eischen, dat allen van den toegang worden verdreven. „Want indien hun opvatting juist was, zou een ieder het onwaardiglijk ontvangen, dat allen tot den laatsten toe, schuldigen zonden staan aan onvolmaaktheid en daarvan zonden overtuigd worden. En inderdaad, het zou van al te groote domheid, om niet te zeggen dwaasheid, geluigen, wanneer men zulk een volmaaktheid zou eischen bij het ontvangen van het sacrament, dat die het sacrament onnoodig en overtollig zou maken.”⁵⁾ „Ongetwijfeld kon de duivel de menschen langs geen korteren weg verderven, dan door hen zoo te verdwaalen, dat ze zulk een voedsel niet proeven en smaken, waardoor de zeer goede hemelsche Vader hen had willen voeden. Laat ons dus, opdat we niet in een dergelijken afgrond storten, bedenken, dat deze heilige maaltijd den zieken een geneesmiddel, den zondaren een troost, den armen een groot geschenk is, hoewel ze den gezonden, rechtvaardigen en rijken, indien die gevonden kunnen worden, niets zou aanbrengen van eenige beteekenis. Want daar ons in dien maaltijd Christus tot een spijs gegeven wordt, begrijpen wij, dat wij zonder Hem verkwijnen, wegsmelten en vergaan, evenals de kracht des lichaams verdwijnt, wanneer men niet eet... Daarom is dit de eenige en beste waardigheid, die wij Gode kunnen aanbrengen, dat wij Hem onze geringheid, en om zoo te zeggen onwaardigheid aanbieden, opdat Hij door Zijn barmhartigheid ons Zijner waardig make; dat wij in onszelf den moed opgeven, opdat wij ons in Hem mogen troosten; dat wij ons vernederen, opdat wij door Hem worden opgericht; dat wij onszelf aanklagen, opdat wij door Hem rechtvaardig gemaakt worden.”⁶⁾

Calvijn noemt dan ook „een zeer gewisse uitvinding van den duivel” de gewoonte om slechts éénmaal 's jaars te communiceren, en oordeelt: „minstens eens per week had de tafel des Heeren moeten worden aangericht voor de vergadering der Christenen.”⁷⁾ Want „Nadat God ons eenmaal in zijn huisgezin heeft ontvangen en dat niet om ons alleen te beschouwen als zijn dienst-knechten, maar als zijn kinderen, neemt Hij ook, om de rol te vervullen van een zeer goed huisvader, die voor zijn kroost bezorgd is, op zich om ons den ganschen loop van ons leven te voeden. En daarmee niet tevreden heeft Hij door het geven van een pand ons van deze onafgebroken milddadigheid willen verzekeren. Tot dit doel dus heeft Hij aan zijn kerk een tweede sacrament gegeven door de hand van zijn eeniggeboren Zoon, namelijk den geestelijken maaltijd, bij welken Christus, gelijk Hij betuigt, het levendmakende brood is (Joh. 6:51) met hetwelk onze zielen tot de ware en gelukzalige onsterfelijkheid gevoed worden.”⁸⁾

d. Vervolgens is het zoowel een element van de vroomheid als een oefening om haar meer deelachtig te worden, wanneer wij met de dagelijkse bekeering ernst maken en in de heiligmaking

4) t. a. p. IV, XVII, 42 (aan het eind).

5) t. a. p. IV, XVII, 42 (in het begin).

6) t. a. p. IV, XVII, 46.

7) t. a. p. IV, XVII, 1.

2) Uit het Woord, 1e ed., 2e serie III, bl. 123 v.v.

3) Institutie, (ed. Sizoo) III, II, 29.

1) Verbondsvernieuwing. Predikatie over Nehemia IX:38, ter voorbereiding van den Dank-, Vast- en Bededag op den 26sten September 1837, bl. 26.

voortvaren. Kennis en liefde, geloof en werken, moeten op het innigst verbonden blijven. „Want daar het geloof Christus aanvaardt, zooals Hij ons door den Vader wordt voorgesteld, en Christus ons niet slechts wordt voorgesteld tot rechtvaardigheid, vergeving van zonden en vrede, maar ook tot heiligmaking en een bron van levend water, zal ongetwijfeld het geloof Hem nooit naar behooren kunnen kennen, zonder dat het tevens de heiligmaking des Geestes aangrijpt. Of indien iemand het nog duidelijker gezegd wil hebben: het geloof is gelegen in de kennis van Christus. Christus kan niet gekend worden dan met de heiligmaking Zijns Geestes. Hieruit volgt, dat het geloof op geenerlei wijze van de vrome gezindheid mag worden losgemaakt.”⁸⁾

e. En eindelijk zullen wij vooral het gebed niet verwaarlozen. „Verder kan met geen woorden genoegzaam uitgelegd worden, hoe noodzakelijk en hoe veelsinds nuttig de oefening des gebeds is.”⁹⁾ Het moet ons duidelijk zijn, „hoe ontbloot en ledig de mensch is van alle goede dingen en hoe hem alle hulpmiddelen der zaligheid ontbreken. Daarom, indien hij middelen zoekt om daarmede zijn armoede te hulp te komen, moet hij buiten zichzelf gaan en zich die van elders verwerven.”¹⁰⁾ Daar al wat wij nodig hebben en wat ons in ons zelf ontbreekt, in Christus is neergelegd, is ons nodig, „dat wij in Hem zoeken en van Hem door gebeden vragen datgene, waarvan wij geleerd hebben, dat het in Hem is.” „Door de weldaad van het gebed verkrijgen wij dus dit, dat wij doordringen tot die rijkdommen die voor ons bij den Hemelschen Vader zijn weggelegd. Want het gebed is een zekere samenspreking der menschen met God, waardoor zij, het heiligdom des hemels binnengaan zijnde, Hem over zijn beloften in eigen persoon aanspreken... door het gebed worden uitgegraven de schatten, die door het evangelie des Heeren aangewezen zijn en die ons geloof aanschouwd heeft.”¹¹⁾ Het is zoo erg niet, wanneer gij veel mist en u alles ontbreekt, wanneer ge het slechts in een gebed omzet tot uw God.

Wanneer deze middelen naarstig door ons worden waargenomen, mag verwacht, dat onze vroomheid tot het hoogste zal opklimmen en tot het diepste zal doordringen, dat voor ons hier beneden bereikbaar is; en dit hoogste en diepste is de rust in de uitverkiezing Gods.

Misschien hebt ge van mij verwacht, dat ik over haar het eerst zou gesproken hebben. Toch doe ik dit het laatst. En wanneer ik zóó handel, ben ik in goed gezelschap. Niemand minder dan Calvin staat aan mijn zijde. Ook hij heeft de praedestinatie in zijn Institutie niet aan 't begin gezet. Hij is er niet mee aangevangen, om daaruit al het andere logisch af te leiden. Maar hij brengt haar ter sprake aan het eind van het derde boek.

Als hij daarin beschreven heeft de ordo salutis, of de wijze waarop de genade van Christus verkregen wordt, en als hij over het gebed gehandeld heeft, dan komt vanzelf de vraag naar voren, hoe het komt, „dat het verbond des levens niet bij alle menschen zonder onderscheid gepredikt wordt, en bij hen, wien het gepredikt wordt, niet gelijkelijk of voortdurend dezelfde plaats vindt.”¹²⁾ En dan zoekt Calvin de oplossing van deze vraag in den raad en het welbehagen Gods. Met instemming haalt hij aan de uitspraak van een van zijn lievelingsschrijvers, Bernard van Clairveaux — den meest-paulinischen en reformatorischen van alle middeleeuwen — namelijk, dat de kerk is „verborgen in den schoot der gelukzalige praedestinatie en in de menigte der ellendige verdorpenen.”¹³⁾ Want inderdaad, de praedestinatie is deze wonderlijke, ondoorgronde, vaste en eeuwige wil in God, niet allereerst, dat er geen menschen, maar dat er wel menschen, ja zondaren zalig worden.

En het laatste en hoogste, waartoe onze vroomheid opklimmen kan, is, dat ik geloof, dat ik zalig word als zondaar, absoluut als zondaar, om volstrekt niets in mijzelf, alleen door den vrijen wil des Heeren, uit louter genade, puur door de vrije ontferming des Vaders, opdat ook ik, nu reeds in mijn aardse leven, in gemeenschap met Zijn gansche gekende bondsvolk zou zijn tot prijs Zijner heerlijkheid. Ja, rusten in de uitverkiezing is ook dit, dat God het niet opgeeft, dat Hij het nooit loslaat, dat Hij het ook om mijn zonden en afwijkingen niet zal laten varen; maar dat ik Hem al de dagen mijns levens en in het sterven, ja tot in de eeuwigheid zal vinden zooals ik Hem gisteren en heden heb bevonden: de Vader van alle genade, de Bron der eeuwige liefde, de Heere des verbonds, en de God van mijn doop.

E. D. KRAAN.

Aanhangsel. De vraag zou kunnen gesteld worden, waarom ik in deze artikelen mij uitsluit

tend en zoo scherp tegen het piëtisme heb gekeerd.

Hiervoor waren verschillende overwegingen.

Vooreerst vroeg het onderwerp, zooals het mij voor het Geref. studentencongres werd voorgelegd, speciaal naar de piëtistische vroomheid.

Voorts zal ieder, die van onze tegenwoordige preeken en stichtelijke lectuur iets onder de oogen kreeg en dit nader bezag, moeten erkennen, dat deze nog lang niet algemeen en streng genoeg in verbondmatigen stijl zijn opgebouwd; terwijl met name in het z.g. toepasselijk gedeelte en nog nader wanneer het aan de kennis der zonde en de persoonlijke toefening toekomt, meer dan eens de piëtistische in plaats van de reformatorische lijn gevolgd wordt.

Deze handelwijze moet al verder als een der oorzaken beschouwd, dat het geloof en de vroomheid niet in die mate bloeien als verwacht kon worden naar het vele, dat God ons gaf.

Eindelijk mag niet vergeten, dat het piëtisme in de geschiedenis tot verintellectualisering van het leven, ja tot rationalisme heeft geleid. Niet slechts in dezen zin — zooals vaak voorgesteld wordt — alsof het laatste een reactie was op het eerste, omdat na de gevoels-overheersching het verstand zijn rechten hernam. Maar veelmeer, omdat in het piëtisme zelf de tendenzen liggen, die tot rationalisme leiden, zoodat het daar altijd, vroeg of laat, uitkomen moet. Zijn ondergraving van het gezag der objectieve instellingen van woord en sacrament, belijdenis en dogma, kerk en ambt; zijn allures, om de autoriteit van het ambt afhankelijk te maken van den persoon en nog nader van den staat — het al of niet bekeerd zijn — van den ambtsdrager; zijn verheffing van zoogenoemde eigen ervaring en verlichting des Geestes boven het Woord Gods; zijn schematisering van den heilsweg en het afhankelijk maken der genade van ons geloof en onze liefde — het is alles in beginsel rationalisme: het zetten van den mensch met zijn verstand boven het Woord.¹⁴⁾ Trouwens, wie in het leven rondziet, zal opmerken, dat piëtistisch getinte menschen vaak tot orthodoxisme vervallen zijn. En orthodoxie is totaal anders dan de orthodoxie, die het sieraad der kerk in haar beste en edelste vertegenwoordigers is geweest. E. D. K.

14) Zie hierover o.a.: E. S. Waterhouse, art. Pietism, in Hastings' Encyclopaedia of religion and ethics X, 9; Leube, art. Pietismus, in Die Religion in Geschichte und Gegenwart IV², 1257-1258.

KERKELUK LEVEN

Pluriformiteit der kerk en epigonisme (nieuwe reeks). XI

Hetgeen we tot nu toe opmerkten, had ten doel, erop te wijzen, dat — althans in de door ons besproken passages — van een weldoordachte „leer” van Dr A. Kuyper op het punt der pluriformiteit der kerk geen sprake is. Dit te constateeren, leek ons hierom van beteekenis, wijl door Prof. Hepp beweerde was, dat Dr Kuyper in deze leer teruggegrepen had naar de beste periode van de Reformatie, en dat, wie tegen deze leer in verzet kwam, sneed in het hart der Reformatie.

Nu zal natuurlijk ieder onmiddellijk kunnen opmerken: goed, laat het nu eens waar zijn, dat in de bedoelde passages de bedoelde leer bij Dr Kuyper niet uitgewerkt, niet bepaald als „LEER” doordacht is, dat zegt toch nog zoo heel veel niet? Heeft Dr Kuyper niet veel meer geschreven? Er zullen toch wel andere plaatsen zijn, waar Dr Kuyper de pluriformiteitsgedachte uitvoerig behandelt, en op die andere plaatsen zal toch wel aan den dag komen, dat Dr Kuyper wel degelijk op dit punt een „leer” heeft voorgedragen?

Nu hebben we het in het beantwoorden van zulk een bedenking eigenlijk niet moeilijk, naar het ons schijnt.

Indien men het n.l. mocht hebben toegegeven, dat het citaat uit de Encyclopaedie evenmin als dat uit de Gemeene Gratie kan worden aangemerkt als uiteenzetting van een „leer”, in den ernstigen zin van dit woord, dan kunnen we voorts wijzen op het feit, dat Dr A. Kuyper in het jaar 1901 zelf erkend heeft, dat er op dat oogenblik nog „gapingen” in zijn betoog waren „aan te vullen”.

Wij doelen hier op wat Dr Kuyper schreef in „De Heraut” van 17 Februari 1901 (no. 1207). Daar wordt melding gemaakt van de bestrijding, die de heer Th. F. Bendorp, Roomsche Katholiek priester, in „De Katholiek” (Deel CXIX, Febr. — Maart 1901) gegeven had, onder den titel: „Een fundamentele misvatting van Dr A. Kuyper of een hopeloos pleidooi”. We komen op dezen pennestrijd nog terug; thans bepalen we ons tot een historische herinnering.

Dr Kuyper, in „De Heraut” melding doende van Pater Bendorps bestrijding, prijst diens ernstigen wil en betoogtrant, en schrijft dan:

„En in dat opzicht zou het ons dan ook een voorrecht zijn, indien we ruimte en tijd konden vinden, om haar op den voet te volgen en overtuiging tegen

„overtuiging, betoog tegenover betoog te plaatsen.

„Voor een deel zullen we dat ter gelegener tijd dan ook stellig doen, al zal het wellicht niet „in den vorm van anticritiek zijn. Het geldt hier een „grondovertuiging en ook wij mogen nimmer „aflaten, om de gronden dezer overtuiging telkens „opnieuw te toetsen en de gapingen, die „er nog in ons betoog zijn, aan te vullen; iets waarbij „ook deze polemiek ons meer dan één plek zal „kunnen aan de hand doen, waarbij nadere „voorziening noodig is.”

Tot zoover Dr Kuyper. Enkele spatiëeringen waren van ons.

Men ziet het: Dr Kuyper zelf geeft hier rondweg toe, dat men op dit oogenblik stellig teveel zou zeggen, als men beweerde, dat hij een afgeronde „leer” der pluriformiteit had voorgedragen.

Het zal dus nu de vraag zijn, of hij dat dan misschien later heeft gedaan. Of hij later zijn stellig gegeven belofte, betoog tegen betoog te plaatsen, heeft ingelost.

Nu is er reeds onlangs door anderen aan herinnerd, dat op dit punt Dr Kuyper den strijd tegen Pater Bendorp feitelijk heeft laten liggen. Een onzer predikanten, die zich voor deze kwestie zeer sterk interesseert, heeft de groote vriendelijkheid gehad, voor mij eens na te gaan, wat Dr Kuyper nadien — d.w.z. na de in het nr. van 17 Febr. 1901 gegeven belofte — over de zaak heeft geschreven. Van het door ons gereleveerde citaat uit de „Gemeene Gratie” (oorspronkelijk „De Heraut” 1185, 16 Sept. 1900), dat ook Pater Bendorp aanleiding gegeven had tot zijn tegenopmerkingen, had immers Dr Kuyper zelf erkend, dat er „gapingen” in aan den dag kwamen. Vraag dus: wat is na dien gegeven, om de gapingen aan te vullen, en zoo aan de leerlingen, of wil men: epigonen (in neutralen zin dit woord thans gebruikt) grond te geven voor de bewering, dat Dr Kuyper inderdaad een „leer” had voorgedragen?

Wie nagaat, wat er sinds geschreven is, vindt niet veel.

Allereerst denkt men natuurlijk aan de Encyclopaedie. Deel I kan buiten beschouwing blijven; het is historisch. Deel II is, wat de voorrede betreft, gedateerd 1 Mei 1894. Deel III 17 Juni 1894. We kunnen ons daartoe, d.w.z. tot den eersten druk bepalen, omdat Dr Kuyper in het „voorwoord voor den tweeden druk” verklaard heeft (22 Juni 1908), dat de herziening van den eersten druk niet door hem zelf geschied is. Ik heb den eersten druk niet bij de hand, maar vermoed niet, dat er op dit punt ingrijpende wijzigingen plaats gevonden hebben.

Nu hebben we reeds over de Encyclopaedie gesproken, en opgemerkt, dat in het door ons daaruit geciteerde gedeelte de gapingen, om thans met Dr Kuyper zelf te spreken, niet zijn weggenomen.

Van andere uitspraken, met name in Deel III, durf ik reeds thans hetzelfde verklaren. Waarschijnlijk komen wij nog wel op enkele uitspraken terug (199, 209, 269, 354, 358/9, 372 e.a.p.).

En wat voorts de andere plaatsen betreft, kunnen wij verwijzen naar de reeks Pro Rege, later in het bekende boek herdrukt, b.v. Deel II, blz. 191 v.v.: Verbroken Eenheid. Vervolgens de artikelen-reeks over de kerk („De Heraut” 2161, 22 Juni 1919).

Voorts kan men natuurlijk nog verscheidene uitspraken vinden in de Dictaten Dogmatiek, Het Werk des Heiligen Geestes, Het Calvinisme, en ten deele ook in het Tractaat van de Reformatie der Kerken. Wij hopen uit de hier genoemde literatuur nog te citeeren. Reeds nu echter merken wij op, dat van een breede bespreking, die tot den bodem afsteekt, in de genoemde passages niets te vinden is; dat van het tegenbetoog tegen Pater Bendorp niets gekomen is, en dat dus feitelijk de bewering, dat er in Dr Kuypers leer gapingen zijn, hem zelf meer recht laat wederbaren dan de ontkenning daarvan. Wij hopen later op deze dingen terug te komen, en laten het voor deze week bij hetgeen opgemerkt is.

K. S.

De Kersten over de bescherming van godsdiensten.

Blijkens „De Banier” van 19 Januari 1933 heeft Ds Kersten enkele woorden gewijd aan een uitspraak, die hij vond in het Utrechtsche Dagblad, waarin van een rede, die ik te Utrecht hield tegen de N. S. B., verslag gegeven werd. Ook van de bespreking, die daar op volgde nam dit blad een verslag op. Ds Kersten vond daarin de uitspraak mijnerzijds, dat de Anti-Revolutionaire partij alle godsdiensten beschermen wil. Ds Kersten legt daarbij den vinger, en noemt dan deze uitspraak, hoewel hij ze eerlijk vindt, meteen droevig, een teeken van het diep verval der „Gereformeerde opvattingen”. Hij noemt ze een uiting, welke geheel conform is aan „de droevige praktijk van het A. R. elk-wat-wils-systeem”.

Nu zijn wij niet gewoon, docent Kersten te volgen in al zijn expectaties. In de A. R. partij hebben de brieven van den heer R. A. den Ouden reeds zóó herhaalde malen aangetoond, hoe onwezenlijk, en hoe onwaar, de bestrijding van Ds Kersten is, en hoe deze zijnerzijds de tegen hem ingebrachte bedenkingen zóó herhaaldelijk met een

volmaakt doende w zee-dragen komt in

Er is een nieren, een van derg zwaar te enkel wo

Ter wil wij op, da systeem hiervan s als de h wel is. I systeem" verwarri

aan te m ongevee leder ech deren ge

De Overl H. Colijn op het a blad en

1934, blz. Gods gelv en behoo

geving all van het l b. alle ke

voort al lidenis a handelen houden v

dat steun lijk kant zeden; d. onbevoeg sche bem

der natie die het v haar uits ling van

grens te De hee neer hij „religies” lijk maak

gies. Een ring daa van een , geheel v

het geno het anti- voor het door de

of naam ingevoerd program waarschu

staat op „het kon de inwe schappen schern

„Wij w den slaa kennen, arbeid, i

richt, mi beroep e tracht te het zijne grijpvoe

kerk zal De co Kersten

Utrechts bracht i tuur” (d bij de h

program dienst- e van den EUROP

(15). Mel christelij onze K

om te d voor der een gro

En to Mohamm gaande

waarvan er op, d „besch zij hand

ma. Nab bevoe nog zeg stand v

Laat o de vraag plus Ds in Nede

1) „In Catechism

8) t. a. p. III, II, 8.

9) t. a. p. III, XX, 2.

10) t. a. p. III, XX, 1.

11) t. a. p. III, XX, 1 en 2.

12) t. a. p. III, XXI, 1.

13) t. a. p. III, XXI, 1.